

při podpoře emancipace menšin. M. Durdovič se pokusil osvětlit, zda a jak se epistemologické rozlišení mezi rozuměním a jednáním promítá do teoretické a empirické sociologie. H. A. Nethery naznačil, jakým způsobem by pro současné sociální vědy mohla být přínosná Husserlova fenomenologie. Originální a svým záběrem jedinečný byl příspěvek V. Kolmana, jenž předložil koncepci jazyka hudby volně inspirovanou inferencialistickým přístupem R. Brandoma.

Organizačnímu týmu celé akce, zejména L. Koreňovi a M. Palečkovi, patří dík za zorganizování vynikající konference s perfektně připraveným zázemím a doprovodnými aktivitami, jež poskytovaly dostatek prostoru pro neformální setkávání. Cenná byla tato konference rovněž pro své interdisciplinární zaměření, jež svedlo dohromady odborníky s různorodou výzkumnou orientací, filozofy i badatele se zkušenostmi s výzkumem v sociálních vědách. Každý takto úspěšný příspěvek k zintenzívnění komunikace mezi filozofií a empirickými sociálními vědami je podle mého soudu velice hodnotný. Malebné uličky a náměstí královského, sluncem prohrátého města Hradce už jen podtrhly pohodovou atmosféru, která celou konferenci provázela.

///// recenze //////////////////////////////////

Michael RUSE, *Charles Darwin: filosofické aspekty Darwinových myšlenek*. Praha: Academia 2011, 401 s. (*Charles Darwin*, 2008, přeložil Jakub Šafránek).

Anna Lukešová

Michael Ruse je uznávaným odborníkem v oblasti historie darwinismu a filosofie biologie, známý mj. svými příspěvky ke sporům mezi kreacionismem a evoluční teorií. K současné debatě o možnosti a adekvátnosti uplatnění evolucionismu jako obecného principu vysvětlení společnosti, kultury i vědy nyní přispívá první překlad tohoto populárního autora do češtiny, a sice jeho knihy se stručným názvem *Charles Darwin*. Tato jeho práce původně (2008) vyšla v edici Blackwell Great Minds věnované myšlenkám velkých západních filosofů a jejich významu pro současnost. Ruse tak Darwina představuje nejen jako osobnost vědeckou, ale i jako myslitele hluboce zainteresovaného ve filosofických tématech, jehož dílo si zároveň žádá konceptuální a filosofické přezkoumání.

Příhodný je podtitul českého vydání *Filosofické aspekty Darwinových myšlenek*, protože samotnému Darwinovi se Ruse věnuje

bez zbytných podrobností jen v životopisné první kapitole. I zde se soustředí především na to, aby čtenáře uvedl do kontextu, v němž se zrodilo Darwinovo stěžejní dílo – představuje mu prostředí, v němž se Darwin vzdělával, působil a žil. Ruse Darwina zasazuje do společnosti lidí bohaté střední třídy, kteří profitovali z průmyslové revoluce, čehož později využívá mj. při vysvětlení některých jeho názorů na člověka a jeho postoje k náboženství (kap. 7, 10, 11). Za klíčovou pro Darwinovu profesionální dráhu považuje Ruse volbu Cambridgeské univerzity, kde se Darwin setkal s budoucím dlouholetým přítelem a vzorem, filosofem Williamem Whewellem. Ruse nezapomíná zmínit ani Darwinovy výzkumné cesty, stejně jako jeho pozorování anglického venkova, která Darwin uplatnil při formulaci své biologické teorie.

Recenzovanou knihu je možné rozdělit na dvě části – v první Ruse vcelku podrobně rozebírá Darwinovo dílo *O vzniku druhů* (1859), vysvětluje Darwinovu evoluční teorii a proces jejího zakotvení ve vědeckém diskurzu. Tato první část vrcholí aplikací teorie evoluce na člověka, čímž Ruse pozvolna přechází do části druhé, ve které se zaměřuje na nové impulsy, jež Darwinova teorie vnesla do otázky vědění, do pojetí člověka, morálky a náboženství. Tato témata jsou zkoumána za současné analýzy dru-

hého z Darwinových teoretických děl, *Původu člověka*.

V první části se hlavní linie textu odvozuje od konceptu přirozeného výběru, který Darwin představil jako nejdůležitější mechanismus evoluce. Ukazuje se totiž, že samotná myšlenka evoluce je z historického hlediska poměrně neproblematická – byla „velice rychle a s respektem přijímána“ (s. 26). Problémovou částí Darwinovy teorie byl přirozený výběr, neboť Darwin neměl přímé důkazy jeho působení. Od čtvrtého vydání *Vzniku druhů* sice již mohl odkazovat na práci H. W. Batese o krycích způsobech motýlů, nicméně četnější studie o působení přirozeného výběru se začaly objevovat až ve třicátých a čtyřicátých letech 20. století.

Druhým problémem, kterému Darwin při obhajobě svého pojetí evoluce čelil, byla absence teorie vzniku odchylek, které má přirozený výběr selektovat, a jejich předávání. Taková teorie vznikla až spojením darwinismu s Mendelovou genetikou skrze populační genetiku v moderní evoluční syntézu. Ruse jí věnuje celou kapitolu, ve které vysvětluje její základní principy, a především předkládá modelové příklady výpočtů, jak může selekční tlak změnit poměry a počty jedinců. Ruse na tomto místě poukazuje mj. na významné důsledky pro možné „utopické eugenické plány“ – ty se ukazují jako prakticky nerealizo-

vatelné, protože nežádoucí formu genu nelze vzhledem k velikosti a rozmnožovacím mechanismům lidské populace v dohledném časovém horizontu zcela vymýtit.

Darwin psal podle Ruseho *Vznik druhů* s ohledem na tehdejší metodologii vědy. Byl si vědom toho, že evolucionistické spekulace vyvolávaly v odborné veřejnosti negativní reakce, svoji teorii tedy potřeboval zasadit do metodologického rámce, který by odpovídal standardům tehdejší vědy. V pasážích, které Darwin věnuje boji o přežití a poté přirozenému výběru, rozpoznává Ruse hypoteticko-deduktivní vzor newtonovské vědy. Přiznává tak, že ne všechny části Darwinovy teorie tuto povahu mají.

To se jasně ukazuje, vezme-li v úvahu dvě metodologické inspirace, které Darwin dle Ruseho využil – Herschelův koncept *vera causa* a Whewellovu ideu konsilience indukci. Díky nim měl Darwin dva prostředky, jak ukázat, že je přirozený výběr hybnou silou, a tedy pravou příčinou evoluce. Jejich metodologické přístupy Ruse nerozebírá podrobně, věnuje se pouze těm aspektům, které dle něj pomohly Darwinovi k ospravedlnění pravdivosti příčiny evoluce. Ruse vysvětluje, že Darwinovy analogie mezi umělým a přirozeným výběrem jsou oprávněným postupem dle Herschelova pojetí, kde pravou příčinu musíme vnímat smyslově

přímo nebo mít tomu analogické důkazy (šlechtění, které je analogické k přírodnímu výběru, vidíme a provádíme). Podle Whewella pak pravá příčina vyplývá z toho, že je schopna vysvětlit mnoho jevů – právě to Whewell nazývá konsiliencí indukci (evoluci, instinkty, vývoj života na Zemi, areály rozšíření atp. lze vysvětlit přirozeným výběrem).

Ruse klade důraz na to, že témata rozebíraná ve *Vzniku* „mají stejný vztah k jádru evoluce“ (s. 151), tedy jsou dokladem myšlenky společného původu organismů prostřednictvím přirozeného výběru – slovy Darwina, tvoří „jeden dlouhý argument“ (s. 72). Darwinovu teorii představenou ve *Vzniku* je tak možné chápat jako komplexní vědecký argument kombinující několik metodologických strategií (hypoteticko-deduktivní a indukativní myšlení).

Tuto volbu metodologických postupů je možné zdůvodnit povahou evoluční biologie jako vědy, k níž se Ruse vyjadřuje dále. Její postavení ve spektru vědeckých oborů je ovlivněno tím, že uvažuje o entitách, „které vyžadují přemýšlení o účelech“ (s. 155) – v biologii má cenu ptát se po tom, jaký má nějaký znak účel, resp. pro jakou funkci byl adaptován. Tím se poněkud mění logika uvažování a argumentace bývá volnější. Je to oprávněné, protože živý svět je nutně odlišný od neživého. Ruse

však striktně odmítá námitky, že by evoluční biologie nebyla schopná činit předpovědi nebo provádět experimenty (dokazuje to několika příklady provedených experimentů a nástroji pro predikci adaptace populace v daných podmínkách). Odmítá tak principiální odlišnost evoluční biologie od jiných věd a především fyziky. Nakonec dospívá k názoru, že „[n]ejlepší věda je dynamická, nikoliv statická; vzrušující, nikoliv nudná; vyzývává, nikoliv snadná“ (s. 192), a v tomto smyslu má dle něj evoluční biologie dobrou pozici.

V druhé části knihy přesouvá Ruse pozornost k *Původu člověka* (1871), kde Darwin aplikoval svoji teorii na člověka, aby jej skrze společného předka spojil s dalšími savci. Oslabil zde svůj důraz na přirozený výběr a představil samostatně koncept pohlavního výběru, který přímo spojil s lidskou evolucí. Ruse stručně představuje obsah *Původu člověka* a věnuje se posouzení problémů vycházejících z naturalistického pojetí člověka; zabývá se lidskou evolucí a jejími příčinami, sociobiologií člověka apod. Dokládá, že navzdory nezpochybnitelnému působení kultury v lidské společnosti lze odhalit nesporné působení výběru, přirozeného i pohlavního.

Spojením přirozeného výběru s člověkem Ruse přechází ke vlivu darwinismu na filosofické a etické

problémy – kapitoly 8 a 9 otevírá kantovskými otázkami „Co mohu vědět?“ a „Co bych měl dělat?“. Ruse na ně hledá takovou odpověď, která by zohledňovala předpoklad, že jsme výsledkem působení dlouhého a pomalého procesu. Vysvětluje Darwinovo spojení s pragmatismem a věnuje se inspiračním vlivům, které v evoluční biologii nalezla filosofie vědy šedesátých let 20. století a filosofie myslí. Ruse dokládá, že se vědění utváří na základě pravidel myšlení, „které mají kořeny v biologickém boji o přežití a reprodukci“ (s. 248), mezi „vrozené dispozice“ nebo „vrozené schopnosti“ přitom řadí základní pravidla aritmetiky a logiky a „epistemické normy“, jakými jsou konzistence, jednoduchost, schopnost předvídat atp. Podobně je výsledkem evoluce také smysl pro morálku; morálka tak není objektivní daností, je ale evolučně podmíněná – za odlišného průběhu evoluce by mohla vzniknout morálka zcela jiná.

Při zkoumání epistemologie, morálky a náboženství Ruse jako skrytou inspiraci pro Darwina odkrývá Humea a jeho „naturalistického ducha“ (s. 318), jehož vliv je nejméně znát v otázce po přirozeném původu náboženství (odkazuje přitom na Humeovo dílo *Přírodní historie náboženství*, které Darwin četl). Oproti Darwinovi, pro něhož byla jako pro muže viktoriánské doby „bitva o náboženství

dobojována a Bůh prohrál“ (s. 318), se Ruse tématem náboženství jako evolučně vyvinutým fenoménem zabývá obšírněji. Rozkrývá vztahy mezi darwinismem a náboženstvím, které chápe jako různé projevy lidského vztahu ke světu, jež se mohou uplatňovat i současně – připomíná, že sám Darwin byl zakotven v náboženském prostředí a že se nikdy nestal ateistou (s. 288). Pro mnoho křesťanů darwinismus byl a je slučitelný s vírou jako „návrh ve velkém“ (Ruse odkazuje na slova protestantského kazatele H. W. Beechera, který tvrdil, že světu vrozené zákony směřující ke stále dokonalejším výsledkům mluví ve prospěch inteligentního božského plánu spíše nežli jednotlivé zásahy shůry, viz s. 292). Ruse se pak zvláště věnuje tezi o „inteligentním designu“ jako politicky motivované směsici náboženství a vědy a specifickému druhu americké teologie, která klade důraz na doslovný výklad Bible. Ruse ukazuje, že jsou netolerance vůči alegorickému výkladu Bible a neshody s vědou způsobeny především samotným postojem fundamentalistů zaměřeným proti moderní společnosti a moderní vědě.

Celou tuto diskusi Ruse vede ve smířlivém tónu a podobně ji také ukončuje, když poukazuje na to, že na základě reflexe omezenosti lidského poznávacích možností může být darwinismus ve výsledku možná dobrou oporou pro nábo-

ženství: Hranice našeho chápání „[m]ožná ukazují, že křesťan se nechová tak úplně iracionálně, když si myslí, že toho může existovat více, než jsme schopni vnímat“ (s. 339).

Ruse uzavírá knihu otázkou po oprávněnosti, s jakou lze mluvit o intelektuálním zvratu, který běžně označujeme jako darwinistickou revoluci. Pro Ruseho jde bezpochyby o otázku řečnickou – už proto, že předchozí tři stovky stran věnoval fenoménu darwinismu, inovativnosti celého konceptu a jeho dalekosáhlému významu. Na tomto místě ale Ruse tlumočí množství námitek, které zaznívají naopak ve prospěch negativní odpovědi na položenou otázku. Přiznává, že hlavní mechanismus evoluce, přirozený výběr, nebyl zdaleka přijat ihned a bez problémů, a to nikoli neodůvodněně – pojily se s ním mj. dva stěžejní vědecké problémy: dědičnost a stáří Země. Dále je podle něj třeba přiznat, že Darwin nebyl prvním ani jediným evolucionistou a hojně využíval cizích myšlenek (přejímal znalosti o umělém výběru, využil Malthusovu myšlenku „boje o přežití“, v metodologii čerpal z děl Lyella, Herschela, Whewella). V neposlední řadě Ruse konstatuje, že kromě teoretických problémů je těžké odhadnout dopady Darwinovy teorie na soudobou vědeckou praxi – jelikož většina lidí odmítala přirozený výběr, zůstal jejich případný přechod k evoluci „posunem

metafyzickým“ (s. 360). Vědu provádějí stejně jako dříve, jen za příčinu změn uznali namísto boha evoluci.

Všechny předložené námitky Ruse relativizuje. Poznamenává, že byl Darwin osobností vynikající kreativitou, když dokázal z množství dílčích myšlenek „něco utvořit“ (s. 353), a že přirozený výběr nakonec prokázán byl, i když to trvalo sedmdesát let. Debatu uzavírá stručně tím, že Darwinova teorie evoluce „provždy změnila způsob, jakým se díváme na svět a jak chápeme sebe sama“ (s. 364). Ruse má zřejmě za to, že reálnost a význam darwinistické revoluce dokládá celá jeho kniha; čtenáře, kterého dosud nepřesvědčil, již tak nemá na svou stranu jak převést.

Závěr tu vyznívá spíše jako osobní přesvědčení, zvláště očekává-li čtenář v poslední kapitole jasný souhrn toho, v čem Darwin vynikal, či realistické zhodnocení toho, co a v jakém časovém horizontu skutečně dokázal či nedokázal. Určitě ale nelze říci, že by byl Ruse lhostejný k tomu, s jakým názorem čtenář jeho knihu opouští. Kromě výše zmíněných témat, skrze něž nás Ruse přesvědčuje o tom, že Darwinovo dílo skutečně bylo důležitým a jedinečným podnětem pro budoucí vědu o životě i pro filosofii, připomeňme poměrně široký prostor (kapitoly 5 a 6), kde se Ruse věnuje důkazům pro přirozený výběr. Ruse zde v duchu

Darwinovy konsilience indukcí pomocí přirozeného výběru vysvětluje jevy ze širokého spektra oblastí: pro Darwina to byla teorie instinktu, paleontologie, zeměpisné rozšíření druhů, systematika, morfologie a embryologie. Ruse se nadto opírá o poznatky nosné pro moderní evoluční teorii, čímž množství případů spojujících se v jedinou – darwinistickou – teorii ještě rozšiřuje. Shrnuje, že příkladů působení přirozeného výběru bylo nalezeno mnoho a vzhledem k nepřítomnosti argumentu, který by jej vyvrátil, není důvod nevěřit, že i v dlouhodobém horizontu je tomu podobně, jak bylo zjištěno v jednotlivých sledovaných případech.

Nutno zde připomenout, že kniha je zamýšlena jako úvod do problematiky darwinismu pro široké spektrum čtenářů, „kteří se chtějí seznámit s [Darwinovou] osobností, jeho díly a jejich napojením na filosofii a důsledky pro ni“ (s. 9). Přehledový charakter díla a množství zkoumaných témat nutně znemožňují soustavnou, pečlivou analýzu. Jeho velkým kladem však je, že zájemcům poskytne solidní základní rámec pro vlastní hlubší studium. Jistě zde Ruse nevyčerpal všechna témata vztahující se k darwinismu, na druhou stranu se mohou ta, kterým věnoval větší pozornost, stát pro čtenáře nosnou inspirací. Ruse např. nově ohodnotil Darwinův vztah k naturfilosofii,

zajímavý je jeho rozbor pokroku jako filosofické kategorie ve vztahu právě k darwinismu, stejně jako shrnutí emoce vyvolávajícího sporu mezi darwinismem a náboženským výkladem světa, ve kterém se snaží o co nejdůslednější nestrannost. V neposlední řadě stojí za zmínku, že Ruse Darwina zbytečně neidealizuje a přiznává, že ne všechny znepokojující aspekty tzv. sociálního darwinismu jsou na Darwinovi zcela nezávislé. I zde však ponechává prostor pro vlastní bádání.

Vzhledem k charakteru díla byla velkým přínosem práce odborného recenzenta českého překladu, Filipa Jaroše, který text doplnil poznámkami obsahujícími potřebné faktografické údaje, historické či kulturní souvislosti, ale v několika případech také upozornění na matoucí užití některých pojmů nebo příkladů. Podobně překladatel Jakub Šafránek pomáhá čtenáři v orientaci odkazy na česká vydání diskutovaných děl, především na Darwinovy práce *O vzniku druhů* a *Původ člověka*.

Ruseho styl si napříč dílem zachovává čtivost a netechničnost, jeho snaha představit problematiku „stravitelně“ je zjevná. V zásadě se tohoto zvoleného stylu drží, snad až na několik výjimek, v jejichž případech zjednodušovat příliš dobře nelze (např. populační genetika); ostatně i zjednodušování může vést k nesrozumitelnosti (např. kapitola o systematice). Je-li kniha

zamýšlena především pro čtenáře neodborníka, pak se domnívám, že Ruse zvolil přijatelný kompromis mezi seriózním přístupem a odlehčeným stylem, za nímž je cítit silnou autorskou osobnost.

///// recenze //////////////////////////////////////

Georg SIMMEL, *Filosofie peněz*. Praha: Academia 2011, 628 s. (*Philosophie des Geldes*, 1900, přeložil Milan Váňa).

Miroslav Paulíček

„Duchovní funkce, s jejichž pomocí se novověk vyrovnává se světem a reguluje jeho vnitřní – individuální a sociální vztahy, lze z velké části označit jako počítající. Jejich ideálem je pochopit svět jako velký počtářský příklad, najít procesy a kvalitativní určenosti věcí v systému čísel“ (s. 523). Taková je podle sociologického klasika Georga Simmela (1858–1918) jedna z charakteristik moderní společnosti. Zvláštní zajímavost tohoto tvrzení tkví v tom, že základem onoho počtářství není podle Simmela nic jiného než počítání peněz. O tom, jak hluboce měl Simmel toto téma promyšlené, se můžeme přesvědčit v jeho monumentálním díle *Filosofie peněz*, které se po více než století